

Deu forns d'oli de ginebre de Riba-roja d'Ebre, declarats Bé Cultural d'Interès Nacional

A tocar del riu Ebre, entre pinars i fondalades, el terme de Riba-roja d'Ebre amaga un dels conjunts protoindustrials més singulars del país: els antics forns d'oli de ginebre. Durant segles, aquestes estructures van transformar la fusta del ginebre —i de la seva variant, el càdec, molt abundant a la zona— en un oli espès i aromàtic molt preuat en el passat i utilitzat com a ungüent, cataplasma o composició sobretot en medicina, veterinària i perfumeria. Enguany, deu del total de vint-i-tres forns documentats al municipi han estat declarats Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) en la categoria de Zona d'Interès Etnològic.

Els forns d'oli de ginebre —coneguts també com a *ginebreres*— són una mostra excepcional d'enginy popular. Eren estructures de pedra seca assentades sobre una gran roca o llisera amb el pendent necessari, de planta amb tendència circular i tancades amb una volta semiesfèrica. A l'interior, les soques de càdec s'apilaven dins el tupí. En aplicar-hi escalfor constant, la calor i la pressió n'extreien el preuat oli, que s'escolava per les regates excavades a la roca fins a una pica exterior, on era recollit.

Aquest procés, anomenat destil·lació en sec, era molt laboriós, ja que calia mantenir un foc constant durant hores. El resultat era un líquid fosc i molt concentrat, de forta olor, amb propietats depuratives, broncodilatadores, antisèptiques, antiinflamatòries o desinfectants, entre d'altres. Al llarg dels segles XVI i XVII aquest producte va assolir una importància notable i, malgrat que s'han localitzat forns en altres indrets —especialment a la conca mediterrània, hàbitat natural del ginebre i el càdec—, l'extraordinària acumulació de forns que trobem a Riba-roja i el fet que tots ells siguin de grans dimensions confirmen el municipi com un gran centre productor i comercialitzador. Es té constància que aquesta indústria va estar activa a Riba-roja fins ben entrat el segle XX, i la darrera encesa documentada d'un forn data de l'any 1928.

De l'oblit al reconeixement

L'actual declaració BCIN culmina un llarg procés de redescoberta i sensibilització col·lectiva impulsat per entitats com l'Institut Ramon Muntaner i, molt especialment, l'Associació Amics de Riba-roja. Ja l'any 2016, el Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre va aprovar la

A la il·lustració es poden observar les parts d'un forn d'oli de ginebre i el seu funcionament. Les soques s'introdueixen al tupí per la seva obertura superior, i a la cambra intermèdia —entre el tupí i la coberta exterior— s'hi feia el foc. Les gruixudes parets de la pell exterior del forn el protegien de la climatologia i evitaven la dissipació de l'energia tèrmica.

declaració, proposada per l'Ajuntament de Riba-roja d'Ebre, d'onze forns i el pou de gel del municipi com a Béns Culturals d'Interès Local (BCIL). Aquell primer pas va ser clau per inventariar, senyalitzar i estudiar un patrimoni fins aleshores poc conegut.

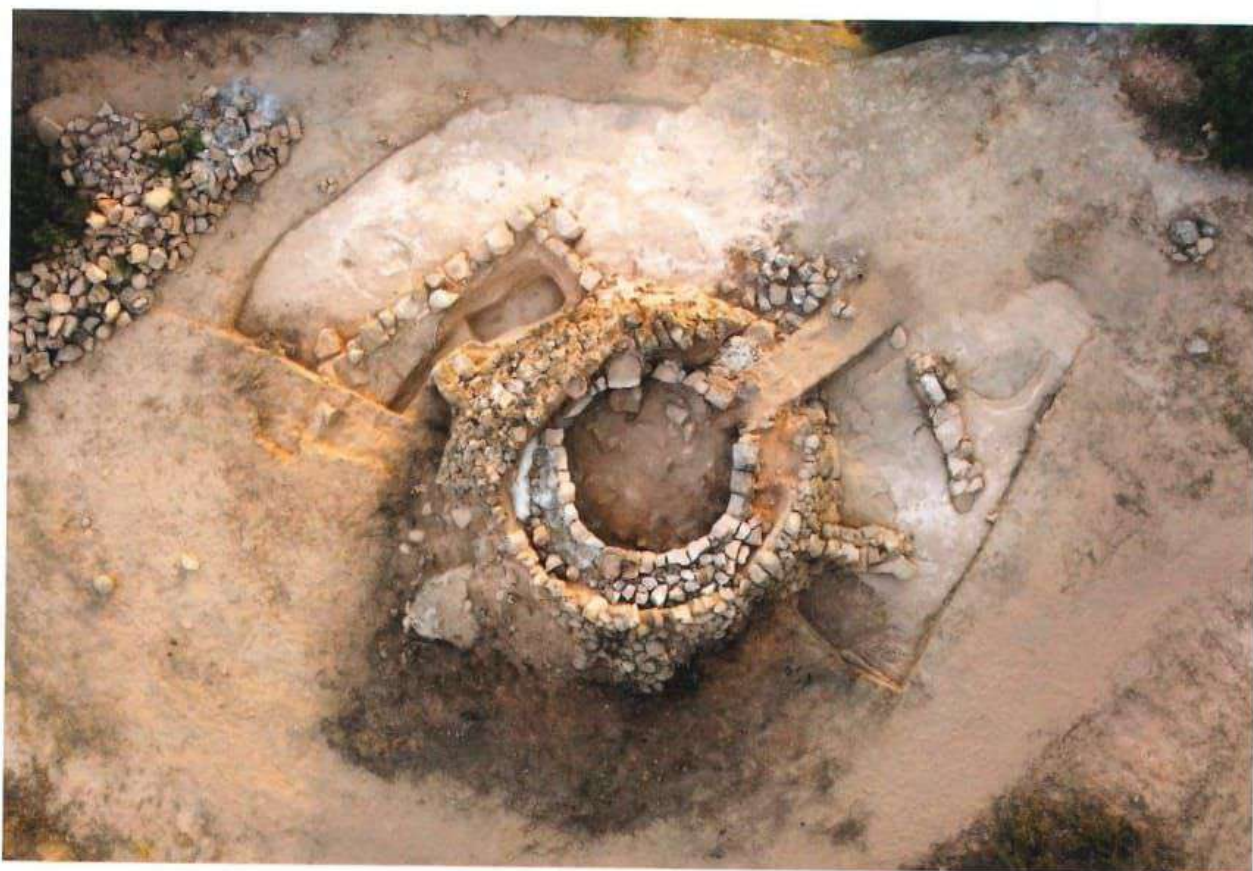
A partir d'aquí es van organitzar innumerables activitats entorn dels forns per donar-los a conèixer, com sortides guiades, jornades de voluntariat per desbrossar els entorns i consolidar els forns, tallers i jornades divulgatives, entre moltes altres. L'any 2017 veia la llum la *Festa de l'Oli de Ginebre*, una celebració anual dedicada a la divulgació dels forns i a la seva cultura que enguany ha arribat a la 8a edició, i el 2019 el Museu Etnològic de Barcelona acollia l'exposició *Els forns d'oli de ginebre. Una indústria a Riba-roja d'Ebre*, visitada per més de vint mil

persones. El consistori i el teixit associatiu local van col·laborar en tasques de desbrossament, consolidació i difusió d'aquest patrimoni, amb el suport d'arqueòlegs (ILTIRTA Arqueologia) i especialistes en pedra seca (ETSA-URV i APSAT), que també van participar en la redacció del *Pla estratègic per la conservació dels forns d'oli de ginebre*.

Aquest treball constant ha permès passar de la recuperació a la protecció plena, amb la declaració de BCIN com a punt culminant, que garanteix la seva protecció legal i obre la porta a noves línies de recerca, restauració i difusió. Però més enllà del reconeixement administratiu, el que realment destaca en el cas de Riba-roja és la implicació i la tenacitat del poble i de la comarca en la preservació i divulgació d'aquest patrimoni i la seva cultura.

Pàgina actual: vista aèria del *Forn de Quimet del Recader* durant la intervenció arqueològica i de consolidació que ha frenat el seu deteriorament. Se'n conserven els murs perimetrals i les piles de recollida de l'oli, i també són visibles la base, la boca de sortida i l'espai interior del forn.

Pàgina anterior: els diferents estats de conservació dels forns permeten identificar-ne les parts i resseguir el seu funcionament. **1 a 4.** *Forn de Mariano Agustí de Ca Balances*: vista exterior, boques superiors del tupí i la coberta exterior, espai entre el tupí i la cambra de combustió, i enderrocament parcial del tupí. Es tracta d'un dels forns més grans identificats fins avui. Segons testimonis, l'últim productor actiu al poble hi hauria realitzat la darrera encesa entre els anys 1928 i 1930; **5 a 9.** *Forn de Miquel del Sim* durant i després de les intervencions arqueològiques que l'han consolidat i han permès posar al descobert la base, la pila de recollida del producte obtingut de la destil·lació i la llisera de roca sobre la qual es va construir.